

руководства со стороны преподавателей, которые будут способствовать качественной организации самостоятельной работы студентов-заочников в процессе их обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: *самостоятельная работа, студенты-заочники, подходы, высшее профессиональное образование.*

SUMMARY

V. Nesterenko. The approaches to part-time students' independent work within the system of higher professional education.

The article deals with the problem of part-time students' independent work within the system of higher professional education and the approaches to its organization. The forms, methods, ways and conditions of its control on the side of lecturers, who are going to provide qualitative organization of part-time students' independent work in the process of their study at an institute of higher education, are considered.

Key words: independent work, part-time students, approaches, higher professional education.

УДК 378.8:373.3]: 37.041

Н. В. Потапова

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

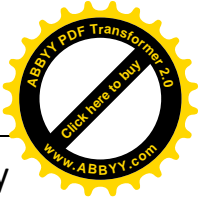
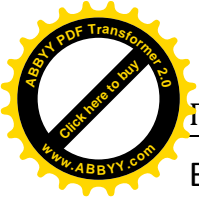
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті висвітлено проблему активізації навчальної діяльності студентів – майбутніх учителів, розкрито умови активізації у викладанні педагогічних дисциплін та значення кожної з цих умов. Наведено приклади забезпечення вищезазначених умов у підготовці педагогів.

Ключові слова: *пізнавальна активність, активізація навчальної діяльності, самостійна діяльність студентів, проблемне навчання, навчальна гра.*

Постановка проблеми. Одним із найактуальніших питань навчально-виховного процесу вищої школи є проблема активізації пізнавальної діяльності студентів. Незважаючи на те, що сьогодні це питання відображено у працях багатьох науковців, вітчизняна наука постає перед проблемою формування активної професійної позиції студентів під час аудиторної та позааудиторної роботи. Слід підкреслити особливу важливість розв'язання цієї проблеми у підготовці вчителів, адже сучасне суспільство потребує неординарних, творчих, енергійних, закоханих у свою справу педагогів. Активність у навчальній діяльності майбутніх фахівців зумовлює їх професійне самовдосконалення, тому вкрай необхідно активізувати навчальну роботу студентів для покращання якості їх самостійної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів учіння детально розглядалася у працях

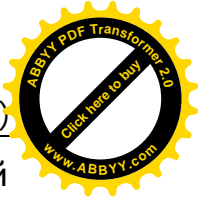
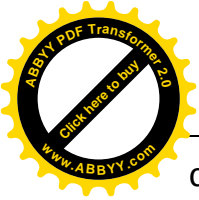
В. І. Лозової, І. Ф. Харламова, Т. І. Шамової та ін. Питання активізації у навчально-виховному процесі вищої школи досліджували А. О. Вербицький, В. М. Вергасов, Р. А. Нізамов, О. Є. Олексюк та ін. Проте, незважаючи на численні дослідження, ця проблема, на нашу думку, потребує подальшого доопрацювання, зокрема у практично-прикладному аспекті.

Мета статті – проаналізувати проблему активізації навчальної діяльності студентів – майбутніх учителів, розкрити шляхи активізації учіння майбутніх педагогів, навести конкретні приклади активізації навчальної діяльності студентів на заняттях з педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Необхідність забезпечення активності суб'єкта учіння впливає з обґрунтування дидактичного принципу активності особистості у навчанні, що зумовлює систему вимог до навчальної діяльності студента і педагогічної діяльності викладача. Як зазначає А. О. Вербицький, у психологічному аспекті реалізація принципу пізнавальної активності особистості студента означає дію зовнішніх причин через внутрішні умови. Серед внутрішніх умов виокремлюються: минулий досвід, особливості мотивації, способи діяльності, система стосунків особистості тощо. Проявом цих факторів виступає рівень активності суб'єкта учіння, що визначається як міра його включення у взаємодію зі змістом навчання, опосередкованим взаємодією з викладачем [1, 8].

Умови забезпечення пізнавальної активності студентів розкриваються в дефініції «активізація навчальної діяльності». З. І. Слєпкань пояснює поняття активізації навчальної-пізнавальної діяльності студентів як цілеспрямовану діяльність викладача, спрямовану на розробку й використання такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, що сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчої самостійності студентів у засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок, застосуванні їх на практиці [6, 64]. Як зазначає І. Ф. Харламов, стимулом до активної пізнавальної діяльності людини є пізнавальна проблема, що визначається як суперечність між знанням і незнанням і яка може бути розв'язана лише шляхом пошуку відповідей на питання, що виникли [7, 16–17]. Таким чином, пізнавальна проблема породжує потребу щось осмислити, пояснити, зрозуміти. Процес мислення, що є засобом активізації пізнавальної діяльності, завжди починається з подиву. Це є психологічною основою активізації навчальної діяльності.

Для забезпечення активізації навчальної діяльності у вищій школі викладачу необхідно враховувати низку психологічних і педагогічних факторів, що дають можливість організувати активну навчальну діяльність

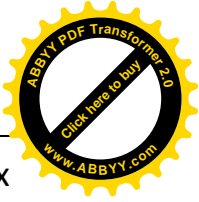
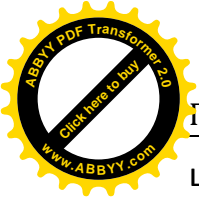

студентів. Ці фактори є умовами активізації пізнавальної діяльності у вищій школі. Оскільки у статті необхідно розкрити специфіку підготовки майбутніх учителів, то розглянемо вищезазначені умови з огляду впровадження у педагогічних навчальних закладах.

Перші дві умови доцільно об'єднати в одну групу, адже реалізація цих умов пов'язана з правильною побудовою навчально-виховного процесу з педагогічної та методичної точок зору. Цими умовами є: забезпечення єдності освітньої, розвивальної, виховної цілей навчання; дотримання основних дидактичних принципів в організації навчально-виховного процесу. Особливості реалізації цієї умови в підготовці вчителів полягають у тому, що власним прикладом викладач утверджує у студентів правильний підхід до організації навчально-виховного процесу. При цьому доцільно обговорювати з майбутніми вчителями важливі компоненти педагогічного процесу, що забезпечує зворотний зв'язок і розвиває у студентів аналітичні та рефлексивні вміння.

Наступною умовою є спрямованість методів, прийомів і засобів навчання на розвиток активної дослідницької діяльності студентів. З метою забезпечення цієї умови в підготовці майбутніх учителів доцільно включати у навчально-виховний процес завдання, спрямовані на роботу з педагогічною пресою і творами видатних педагогів; дослідження особливостей дитячого колективу та окремих учнів під час практики; розробку різноманітних педагогічних проектів. Прикладами таких проектів можуть бути презентації, що висвітлюють актуальні педагогічні ідеї (наприклад, проблема адаптації учнів-шестиліток до шкільного життя, проблема впровадження інноваційних технологій навчання в початковій школі тощо). Досить цікавими і корисними для студентів є творчі проекти, що дозволяють майбутнім педагогам розкрити свій творчий потенціал. Прикладом такого проекту може бути розробка «Моя авторська школа», в якій студенти презентують ідеальний, на їх погляд, навчальний заклад, починаючи із зовнішнього вигляду школи і закінчуючи методами та формами навчально-виховної роботи.

Тісно пов'язана з попередньою умовою й така: використання колективних видів і форм навчальної роботи. Як свідчать результати анкетування, проведеного серед студентів 1–4 курсів педагогічних ВНЗ, колективні форми роботи є привабливими для більшості студентів, підвищують їхню мотивацію навчальної діяльності, а отже, є фактором активізації учіння. Серед шляхів реалізації цієї умови в підготовці вчителів варто відзначити такі: організацію роботи в групах під час обговорення

шляхів розв'язання педагогічних задач; колективну розробку педагогічних проектів; рецензування і взаємне оцінювання відповідей студентів.

Варто звернути увагу й на наступну умову, що передбачає використання системи психолого-педагогічних стимуляторів активної навчальної діяльності. До таких стимуляторів слід віднести: надання студентам можливості вибору завдань для індивідуального або колективного виконання; довіру студенту з боку викладача, що забезпечується максимально можливим зняттям зовнішнього контролю; створення на заняттях атмосфери співробітництва та взаємної поваги; яскраво виражене захоплення викладача педагогічною діяльністю, його високий професіоналізм і доброзичливе ставлення до студентів.

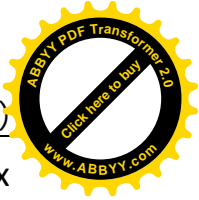
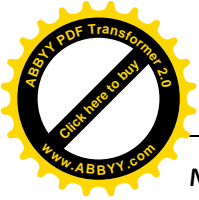
З проблемою активізації навчальної діяльності тісно пов'язані питання використання проблемного навчання. Тому цілком закономірно, що наступною умовою активізації учіння студентів є використання проблемних ситуацій і запитань на заняттях та в організації позааудиторної самостійної роботи. Із цього випливає, що навіть на лекційному занятті має бути місце для дискусій на актуальну педагогічну тематику. Особливо доцільною є постановка проблемних запитань і розв'язання проблемних ситуацій перед розкриттям нової теми. Наприклад, перед вивченням теми «Учитель та його соціальні функції» доцільно запропонувати студентам аналіз та розв'язання такої педагогічної задачі:

На класній годині з проблем профорієнтаційної роботи виникла суперечка про те, що професія вчителя одноманітна, бо він увесь час викладає один і той самий предмет, ті самі теми, тому ця професія не може вважатися творчою.

Що б ви відповіли учням? Які ваші думки з приводу особливостей учительської професії?

Загалом лекційні заняття з педагогіки мають бути збагачені переконливими прикладами з педагогічної діяльності, зштовхуванням думок різних авторів у тлумаченні педагогічних понять. Проблемний виклад матеріалу привертає увагу студентів, активізує їх розумову роботу. Важливо також давати студентам можливість самостійно узагальнювати матеріал, підбивати підсумки заняття.

Необхідною умовою для успішної підготовки майбутніх фахівців є відповідність навчально-пізнавальної діяльності студентів характеру їх майбутньої професійної діяльності. Ця умова активізації учіння забезпечується у педагогічних ВНЗ шляхом розробки і проведення навчальних ігор, які дозволяють майбутнім учителям діяти в обстановці,

максимально наближеній до майбутньої професійної сфери (на педагогічних засіданнях, під час планерки в дитячому оздоровчому таборі, у кабінеті директора, під час відвідування батьків учнів та ін.). Комплекс ділових, рольових, операційних та інших видів ігор сприяє виробленню важливих професійних умінь у майбутніх педагогів, психологічної готовності до динамічної педагогічної дійсності, посилює інтерес до обраної професії.

Оскільки активізація навчальної діяльності нерозривно пов'язана із самостійною діяльністю студентів, наступні умови забезпечують підвищення якості самостійної навчальної роботи. Першою з таких умов є орієнтування студентів на систематичну позааудиторну самостійну роботу. Таким чином, на заняттях і під час консультацій студентам необхідно роз'яснювати важливість виконання самостійних завдань, включати позааудиторну самостійну роботу у всі ланки навчально-виховного процесу, здійснювати індивідуальний і диференційований підходу до організації самостійної роботи, розробляти графіки самостійної роботи студентів, здійснювати регулярний контроль за виконанням самостійних завдань.

Розмаїття видів самостійних завдань дає змогу викладачу реалізовувати вищезазначену умову. Звернувшись до класифікації самостійних робіт за характером пізнавальної діяльності, ми можемо виокремити самостійні завдання відтворювального, реконструктивно-варіативного, евристичного і творчо-дослідницького типів. Розробка різноманітних типів завдань з кожної теми дає змогу викладачу залучити до самостійної роботи кожного студента, пропонуючи завдання оптимального рівня. Наведемо приклад завдань різних типів пізнавальної активності з теми «Робота з дитячим колективом».

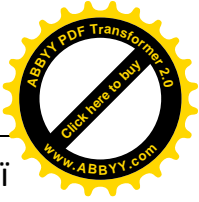
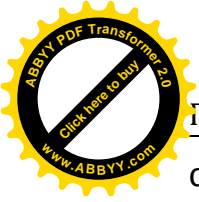
Завдання відтворювального типу: *використовуючи працю В. О. Сухомлинського «Мудра влада колектива», опишіть приклади способів захисту особистості в колективі.*

Завдання реконструктивно-варіативного типу: *користуючись творами А. С. Макаренка, опишіть по 2 приклади діяльності педагога з керівництва колективом, який перебуває на 1-й, 2-й, 3-й стадіях згуртування.*

Завдання евристичного типу: *складіть 10–15 правил для педагога-вихователя з керівництва дитячим колективом у таборі.*

Завдання творчо-дослідницького типу: *складіть анкету для визначення рівня згуртованості класного колективу молодших школярів.*

Для продуктивного виконання самостійних завдань необхідно озброювати студентів методами наукового пізнання, підвищувати культуру їх розумової праці. Це є наступною умовою. Вона реалізується шляхом

систематичного проведення консультацій з метою роз'яснення технології продуктивного виконання навчальних завдань, ознайомлення студентів з раціональними прийомами розумової праці. З цією метою у навчальні плани багатьох спеціальностей включена дисципліна «Організація самостійної роботи студентів». Проте важливо зосереджувати увагу на технології виконання конкретних завдань, роз'яснювати цілі їх виконання, ознайомлювати з допоміжною літературою, регулярно проводити групові та індивідуальні консультації.

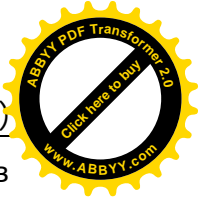
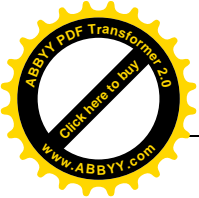
Важливим психологічним фактором активізації учіння студентів є виховання у них психологічних і моральних якостей, що сприяють активізації навчальної діяльності. До таких якостей слід віднести: цілеспрямованість, спостережливість, ініціативність, креативність, відповідальність тощо. Шляхи реалізації цієї умови різноманітні, але, на наш погляд, варто відзначити такі: встановлення чітких строків виконання самостійних завдань; організація добору студентами навчальних завдань, організація взаємоперевірки та взаємного оцінювання виконання студентами завдань; залучення студентів до самоконтролю, заохочення їх до аналізу й оцінювання своєї навчальної діяльності; заохочення до активної участі у розв'язанні педагогічних проблем на заняттях; організація спостереження та подальший аналіз педагогічного процесу під час перегляду відеозапису або перебування на педагогічній практиці; організація системи доручень студентам під час практики; проведення виховних заходів, спрямованих на роз'яснення важливості вчительської професії та вироблення прагнення до професійного самовдосконалення.

Висновки. Таким чином, проблема активізації навчальної діяльності студентів педагогічних ВНЗ є актуальною і потребує практичного підходу до розв'язання, адже її успішне вирішення забезпечить підвищення якості самостійної роботи студентів, сприятиме розвитку їх професійної мотивації та деяких важливих професійних умінь та якостей. Проте розглянуті педагогічні ідеї не становлять єдиної системи, втілюються фрагментарно на різних етапах підготовки майбутніх учителів.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у підвищенні якості активізації навчальної діяльності майбутніх педагогів шляхом створення системи психолого-педагогічних умов активізації учіння студентів, які будуть покликані діяти у комплексі, забезпечуючи безперервний процес удосконалення пізнавальної активності майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицкий А. А. Познавательная активность личности в обучении / А. А. Вербицкий // Активность личности в обучении (психолого-педагогический аспект): сб. науч. тр. – М. : НИИВШ, 1986. – С. 5–20.

2. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе / В. М. Вергасов. – К. : Вища школа, 1985. – 176 с.
3. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : ОВС, 2000. – 175 с.
4. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Р. А. Низамов. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1975. – 304 с.
5. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
6. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З. І. Слєпкань. – К. : НПУ, 2000. – 210 с.
7. Харламов И. Ф. Активизация учения школьников / И. Ф. Харламов. – Мн. : Нар. асвета, 1970. – 160 с.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Потапова. Психолого-педагогические условия активизации учебной деятельности будущих учителей.

В статье освещена проблема активизации учебной деятельности студентов – будущих учителей, раскрыты условия активизации в преподавании педагогических дисциплин и значение каждого из этих условий. Приведены примеры обеспечения вышеуказанных условий в подготовке педагогов.

Ключевые слова: познавательная активность, активизация учебной деятельности, самостоятельная деятельность студентов, проблемное обучение, учебная игра.

SUMMARY

N. Potapova. Psychological and pedagogical conditions of future teachers educational activity activation.

The problem of students – future teachers educational activity activation is covered, conditions of activation in pedagogical subjects teaching and importance of each of these conditions are covered. Examples of foregoing conditions realization in teachers' training are given.

Key words: cognitive activity, educational activity activation, students' independent educational activity, problem oriented education, training game.

УДК 378.147:811.111(07)

О. Л. Тамаркіна

Сумський національний аграрний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

У статті розглянуто самостійну роботу студентів як засіб навчання; надано та систематизовано поняття «самостійність», яке зустрічається в науково-педагогічній літературі.

Ключові слова: самостійність, самостійна навчальна діяльність, самостійна пізнавальна активність, позааудиторна самостійна робота, дидактичні матеріали, види самостійної роботи, творча активність студента, процес навчання.